ΤΑ ΣΥΓΧΩΡΟΧΑΡΤΙΑ

Ἡ φυσική ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου γιά τή μετά θάνατον ζωή, ποῦ ἡ χριστιανική διδασκαλία τόν διαβεβαίωνε ὅτι θά ἦταν ἀνάλογη μέ τά ἔργα τῆς ἐπίγειας ζωῆς του, τόν ὁδήγησε, ὅπως ἦταν φυσικό, στό νά προσπαθήσει νά ἐξαγοράσει τόν παράδεισο μέ κάθε τρόπο.

Οἱ δῶο πόλοι, ἡ κόλαση καί ὁ παράδεισος, προσδιόριζαν τίς συνέπειες τῶν καθημερινῶν του πράξεων. Ὡστόσο ἀναμάρτητος δέν ἦταν κανείς.

Ἡ ἀγωνία αὐτή ἀπό τό 16ο αἰ. ἐκφράζεται μέ τό συγχωροχάρτι, τή γραπτή δηλαδή διαβεβαίωση ὅτι οἱ ἁμαρτίες μποροῦν νά παραγραφοῦν μέ τήν καταβολή ἀντιτίμου. Νεκροί καί ζωντανοί ἐξαγοράζουν τή θέση τους στό χριστιανικό παράδεισο.

Ἡ ἔκδοση καί ἡ διανομή συγχωροχαρτιῶν ἀποτέλεσε μιά συνηθισμένη καί γερά ἑδραιωμένη δραστηριότητα τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας.

Τό 16ο αἰ. ἡ χρήση τους φαίνεται νά ἔχει γενικευτεῖ. Τά συγχωροχάρτια ἀρχικά χειρόγραφα μετατρέπονται σέ ἔντυπα ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ., ἐνῶ ἡ νομιμότητά τους ἐπικυρώνεται ἀπό τήν ὀρθόδοξη σύνοδο τοῦ 1727. Ἀπό κεῖ καί ὕστερα ἡ παραγωγή τους συνεχίζεται ἀδιάκοπα. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι τό τελευταῖο ἔντυπο συγχωροχάρτι ποῦ ἔχει ἐπισημανθεῖ χρονολογεῖται στό 1955.

Ἐπειδή ὅμως τό συγχωροχάρτι ἀνήκει στίς ἄγραφες παραδόσεις καί δέν ἀναφέρεται στά κανονιστικά κείμενα, ἀλλά νομιμοποιεῖται ἀπό τήν ἐκκλησία μέ βάση τήν παλαιότητά του, εἶναι δύσκολο νά προσδιοριστεῖ μέ ἀκρίβεια ἡ ἐμφάνιση τῶν συγχωροχαρτιῶν.

Φαίνεται πάντως ὅτι πρόκειται γιά συνήθεια ποῦ διαμορφώθηκε σταδιακά καί χρειάσθηκε αἰώνες γιά νά ἀποτελέσει κανονικό στοιχεῖο τῆς ὀρθόδοξης καθημερινότητας.

Ἔτσι ἡ ἔκδοση συγχωροχαρτιῶν ἀποτελεῖ ἔνα νεωτερισμό ἀφοῦ ἡ μετάνοια καί ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ἀπορρέουν ἀπό τήν ἴδια τή διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας (ἐξομολόγηση - μετάνοια - πνευματικές ποινές ἢ ἐπιτίμια).

Ἡ ἀφετηρία τῶν συγχωροχαρτιῶν θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ ἀφενός μέν στήν πίεση τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητας καί ἀφετέρου στίς οἰκονομικές ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἀρχή ἴσως ἔγινε ἀπό ἰσχυρά πρόσωπα ἢ οἰκογένειες ποῦ εἶχαν τή δύναμη νά ἐπιβάλλουν στήν ἐκκλησία τήν ἱκανοποίηση αἰτημάτων ποῦ δέν ἀνταποκρίνονταν ἐντελῶς στόν κανόνα της. Ἡ κατάσταση αὐτή ἔδινε τήν εὐκαιρία στήν ἐκκλησία νά αὐξήσει τό κύρος της στούς πιστούς καί νά ἐνισχύσει τά οἰκονομικά της.

Οἱ ἀνάγκες αὐτές γεφυρώθηκαν μέ τό συγχωροχάρτι. Ἀξίζει νά σημειω-

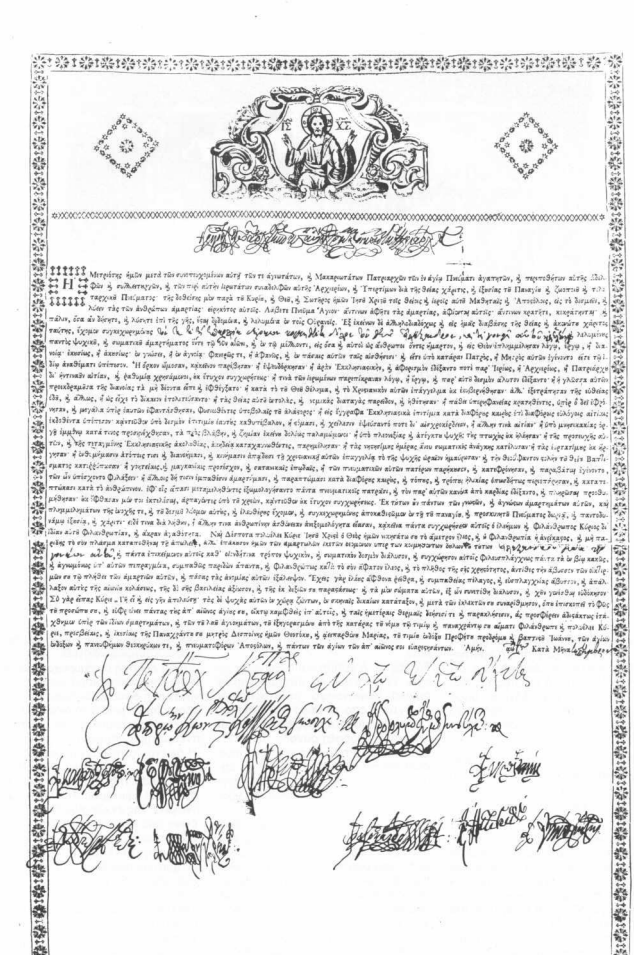

Η Μετρόπις ἡμῶν μετὰ τῶν συστυρομένων αὐτῇ τῶν τὴ ἀγιωτάτου, ἡ Μακαριωτάτων Πατριαρχῶν τῶν ἐν ἁγίᾳ Πνεύματι ἀγαπητῶν, ἡ πρεσβύτερον αὐτῆς Ἐπι-
Φῶν ἡ συλλειτουργοῦσα, ἡ τῶν τιμ. αὐτῶν ἱερωτάτων συνεπιδόξων αὐτῆς Ἀρχιερέων, ἡ Ἐπιτρόπων ἐκ τῆς θείας χάριτος, ἡ ἱερεῖς τῆ Θείας χάριτος, ἡ ζωστοὶ ἡ τῶν
ἱερῶν τάγματα Πνευματικὸς τῆς ἐκθέτης μὲν παρὰ τὴ Κυρίε, ἡ Θεοῦ, ἡ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῆ Χρισὴ τῆς θείας ἡ ἱερᾶς αὐτῆ Μαθητὰς ἡ Ἀποστόλε, οἱς τὴ δυνατὴ, ἡ
λόγε τῆς τὸν ἀνθρώπων ἀμαρτίας· ἐφκάτης αὐτοῖς· Λαβέτε Πνῆμα Ἅγιον· εἴτινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίωνται αὐτοῖς· εἴτινων κρατῆτε, κεκρατημένα ἡ
τάδιν, ἐσε ἀν δόκητε, ἡ λύνετε ἐπὶ γῆς, ἔσται λελυμένα, ἡ λελυμένα ἐν τοῖς Οὐρανοῖς· Ἐξ ἐκείνου ἠ ἀλληλοιλόγοις ἡ ἐκ ἱερᾶς διαβέσεις τῆς θείας ἡ ἀκούτε χάριτος
ἡ ἀκούτε χάριτος, ἔχομεν συγκεχωρημένας ὑφ' ἡμῶν ἁμαρτίας ὑπὸ τῆ Θε αἰῶν, ἡ ἐν τῆ μεθόνοι, ἡ ἐν τῆ ἀνθρωπίνοι ἐπτὰ ἡμέρεν, ἡ ἐν τῆ ἀνθρωπίνοι λόγε, ἔχει, ἡ ἐν
πάντες ψυχικὴ, ἡ σωματικὴ ἁμαρτήματα ὑπὸ τῆ Θε αἰῶν, ἡ ἐν τῆ μεθόνοι, οἱς ἐπὶ ἡ αὐτοῖ ἡ ἀνθρωπίνοι ἐπτὰ ἡμέρεν, ἡ ἐν τῆ ἀνθρωπίνοι λόγε, ἔχει, ἡ ἐν
νοῖς· ἐκείνοις, ἡ ἀκείνοις· ἐν γνώσει, ἡ ἐν ἀγνοῖς· Φανερῶς τε, ἡ ἀφανῶς, ἡ ἐν πάσας αὐτῶν τὰς αἰσθήσεν· ἡ ἐπὶ τὸν κατάρρεν Πατρὸς, ἡ Μητρὸς αὐτῶν ἐγίνετο πότε τῶ-
λίφ ἀκαθάρτεν ὑπέτεινον. Ἡ ἔρχεν ἡμῶν, κρείσσον παρέξεται· ἡ ἐξωθόρκεναν· ἡ ἀφὴν Ἐκκλησιαστικὴν, ἡ ἀβρῶν ἐβέρετο ποτὲ πᾶς Ἰερέως, ἡ Ἀρχιερέως, ἡ Πατριάρχε
ἡ ὑστικὴ αὐτῶν, ἡ φιλτιμὴν χρεοφίλεσιν, ἐκ ἔτυχεν συγχωρήσεις· ἡ τὸκ τῶν ἡμῶν πνευτικῶν πατρῆρχεων λόγν, ἡ ἔγνω, ἡ παρ' αὐτὸ ἀκμὴν ἀλυτον ἐβέρετο· ἡ ἡ γλῶσσε αὐτῶν
πρωιεθρεμένα τὴν ἀκοὴν τὰ μὲ βεστα ἀπὸ ἡ ἐβέβεβεν· ἐ κατὰ τὴ τὸ ἀπὸ δίνομ, ἡ τὴ Χρεσιανὸν αὐτῶν ἐπάγοντα μὲ ἐκεβεβεβέβεν· ἀλ' ἔρτεφέρεται τὴ αὐδικὴ
ἐβὶ, ἡ ἀδικε, ἡ ὡς ἐχρὴ τὴ δικαιν ἐπιτελέσεται· ἡ τὴ θείας αὐτὸ ἀντιδικε, ἡ νομικὴ δικαιῶς παρεῖκε, ἡ ἐθέτεναν· ἡ παῦν ἐπιφρόνιμε κρατεῖσεν, ὁρῆε ἡ ἐκ ἐβέβε-
νεται, ἡ μεγάλα ὁπῆε ἐκατὸν ἐβρατεῖσθαι. Φυσιοῦσεν ὑπεβλὴκὴ τὴ ἀλάκεγε· ἡ ἐκ ἐγγυᾶται Ἐκκλησιαστικὴ ἐπτὴμεν κατὰ ἐκβῆρε καιῆε ἐπὶ βεβῆρε τὴόγνε αἰτίας
ἐκβεῖσθαι ἐνίοτεν· κρείσσῆε ὑπὸ βεγὴν ἐπτὴμεν ἐκατὸν τὴ ἐκβεῖν· ἡ εἰμαι, ἡ χρῆσεν ἐβεβεῖσεν ποτὲ ἐν· μικρεχεῖσθαι, ἡ ἄλλον τινὰ αἰτίαν· ἡ ὑπὸ μικρεκκαλεῖ-
γὴ ἐμμβῆρ κατὰ τινὰς περιστάσεῖρεν, τὰ τῆς ἐπιβεῖρε, ἡ ὁρῶν ἐκέν βόλιας πολαμῆμεν· ἡ ὑπὸ πλεοῦσίας ἡ ἀτίγετα ψυχῆς τὴν πτωχῶν κε ὑβέρεν· ἡ τὰ πρεσβυτῆς κι-
νεῖ τὴ, ἡ τὴς πρεσβύτερε Ἐκκλησιαστικὴς ἀκοῆσεῖς, ἐνοβῆε κατεχρεωσθέντες, παρεμβάσεν· ἡ τὴς ἀκοῆσεμε ἡμέρας ἄπο σωματικὴς ἀνάγκης κατέβασε· ἡ τὰς ἐρεπτήρας ἐκ ἐρ-
γεῖρε· ἡ ὑπὸ μὴ μόνον ἀτίτεν τινὰ ἡ βικόνεμεν, ἡ κυρεῖσεν ἀπῆρεν τὴ χρεωκοπὴ αὐτῶν ἐπιγνῶσῆ τὴ τὴς ἀνάγκε ἡμέρεν· ἡ τὸ θεῖρ βεστὸν εἰκὸν τὰ ἄμε Βαπτί-
σματε κατεβέτεσεν· ἡ γνεταίας, ἡ μαγκαίας ἀφῆεν, ἡ κατακεκλεῖσθαι, ἡ τὸν πνευματικὸν αὐτῶν πατέρεν παρέκεσεν, ἡ κατεβέρεσεν, ἡ παρεδέτεν ἐρίνοντε, ἡ
τὸν ἀν ὑπέχοντα Φλαβῆν· ἡ ἄλλοις ἡ τὸν ἐκπαιδεῖν ἀμαρτήμασι, ἡ παρατεῖμεν κατὰ διαβέρε κακῆς, ἡ τόπεν, ἡ τρόπεν ὁλκεῖε ἐνωβεῖσε περιπτέρεται, ἡ κατατ-
ντᾶκεν κατὰ τὴ ἀνθρόπινε. Ὁρῆε ἡμῶν ἀκεῖ μετεμβεβεῖσε ἐβμεῖνβεῖσε πάντα σωματικὴς πατρῆε, ἡ τὸν παρ' αὐτὸν κακὸν ἀπὶ καθῆε ἐβέτεν, ἡ τὸ πόρτεν πρεσβυ-
μέθεμεν· ἐκ ἐβέβεν μὲ τὴ ἐκτελέσεμ, ἀρτιμάτεμ ὁπὶ τὴ χρεῖν, κρέτεσθεν ἐκ ἔτυχεν συγχωρέσεμε. Τὰ τοῦτον ἐν πάντεν τῶν γνωῶν, ἡ ἀγνοῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, καὶ
πλημμελημάτων τῆς ἀγχῆε τε, ἡ τὸ ἀπὸ λόγεν αὐτῆε, ἡ ἐλεβῆρε ἔχομεν, ἡ συγχωρεῖσεμε ἀποκαθίεμεν ἐν τῇ τὸ πανεμῆ, ἡ πρεσβυτικὴ Πνέματε ἁγιῆ, ἡ πατρικὴ
κόμμ ἔβεῖε, ἡ χαρεῖ· εἰδὲ τὸκ ἐκ λεῖσθεν, ἡ ἄλλον τινὰ ἀνθρωπίνον ἀτόλμεν ἀπεμπαίνγετα ἄπεκε, κρείσσε πάντε συγχωρέσεσε αὐτῆς ἐ ὀνόμεν ὡ Φιλαδελφυτῆς Κύριε ἐ-
βίκε αὐτὸ Φιλαδρυτεῖεν, ἡ ἀκρεν ἀγαθότετε. Νῦ Δέσποτα πολῦλα Κύριε Ἰησῆ Χρισὴ ἡ Θῆε ἡμῶν ἐκεφάτε τὸ τὴ ἀβρεῖεν Θῆε, ἡ Φιλαδρυτεῖε ἀνέβεκρεε, ἡ μὴ πα-
ρῆε τὴ τὸν πλάκμ κατεπεῖβεμ τὴ ἀπαῖε, ἀλ' ἐτόλκεν ἡμῶν τὰν ἁμαρτιῶν ἐκεῖεν ἀεμκεν ὑπὲ τὴν κυρκεῖεν ἐκλεῖε τὴν ἐκεῖε τὴν ἀβρεῖε τὴν ἀβρεῖε τὴν ἀβρ

θεῖ ὅτι τό συγχωροχάρτι μπορεί νά σταλεῖ στόν πιστό ἀπό μακρινό τόπο καί νά ἐκδοθεῖ ὄχι μόνο γιά ἕνα ἀλλά καί γιά περισσότερα ἄτομα. Ἕνα τέτοιο παράδειγμα μᾶς προσφέρει τό συγχωροχάρτι πού ἔχει ἐκδοθεῖ ἀπό τόν Πατριάρχη Ἀλεξανδρείας στίς 21 Ὀκτωβρίου 1641 γιά τούς κατοίκους Κυδωνίας τῆς Κρήτης.

Τό συγχωροχάρτι, ἀντίθετα ἀπό τήν πρακτική τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησίας πού ἀναθέτει τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν στούς ἐπισκόπους καί τούς ἱερεῖς, ἐκδίδεται μόνον ἀπό τόν Πατριάρχη. Χορηγούμενα λοιπόν ἀπό τίς κορυφές τῆς ὀρθοδοξίας καί μόνον ἀπό αὐτές, τά συγχωροχάρτια ἀποκτοῦν στά μάτια τῶν εὐσεβῶν ἰδιαίτερη μεγαλοπρέπεια πού γίνεται ὅλο καί πιό ἐπιθλητική μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου. Ἐμφανίζονται οἱ πατριάρχες περιβεβλημένοι μέ ἁρμοδιότητες πού τούς ἐπιτρέπουν νά ἀποφασίζουν τελεσίδικα γιά τήν τύχη τῶν ἀνθρώπων στή μέλλουσα ζωή.

Ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἀναγκῶν ὁδήγησε στό νά γίνουν τά κείμενα ὁμοιόμορφα καί προσωποποιημένα. Ἐξάλλου διαμορφώνονται δύο διαφορετικοί τύποι συγχωροχαρτιῶν. Ὁ ἕνας τύπος, ὁ πιό σύντομος, ἀφορᾶ τούς συγχωρούμενους πού βρίσκονται ἀκόμα στή ζωή, ἐνῶ ὁ δεύτερος πού ἔχει καί εὐκτικό χαρακτήρα, προορίζεται γιά τούς νεκρούς. Ἀπό τά μέσα τοῦ 17ου αἰ. τά συγχωροχάρτια γιά τούς ζῶντες ἄρχισαν νά κυκλοφοροῦν σέ ἔντυπη μορφή καί πολύ γρήγορα ἡ ἐκτύπωσή τους ἀποτέλεσε προνόμιο τοῦ πατριάρχη τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀντίθετα τά συγχωροχάρτια γιά τούς νεκρούς τυπώνονται τίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰ. καί ἐκδίδονται ἀποκλειστικά ἀπό τόν Πατριάρχη τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἐπειδή ὅμως ἡ αὐτόγραφη ἀπόδειξη πού πρόσφερε ὁ χαρακτήρας τῶν χειρόγραφων συγχωροχαρτιῶν εἶναι αὐθεντικότερη, συνεχίζουν νά ὑπάρχουν παράλληλα.

Ἡ φύση καί ὁ προορισμός τῶν ἐγγράφων αὐτῶν κάνουν τά συγχωροχάρτια ἕνα ἀρκετά σπάνιο εἶδος ἐγγράφου πού δυσκολεύει τή συγκρότηση σειρῶν γιά τήν πληρότητα τῆς ἔρευνας. Αὐτό κυρίως ὀφείλεται στή συνή θεια νά τοποθετεῖται τό συγχωροχάρτι ἀνάμεσα στά χέρια τοῦ νεκροῦ τήν ὥρα τῆς ταφῆς του.

Ἔτσι ἡ ἐμφάνιση τῶν πρώτων συγχωροχαρτιῶν δέν μπορεῖ νά χρονολογηθεῖ μέ ἀκρίβεια. Τά τελευταῖα τριάντα χρόνια τοῦ 16ου αἰ. ἡ χρήση τους γενικεύεται. Τό 1576 ὁ Θεοδόσιος Ζυγομαλᾶς πού ταξιδεύει ὡς ἔξαρχος τοῦ Πατριαρχείου στά νησιά τοῦ Αἰγαίου γιά τή συλλογή χρηματικῶν ἐνισχύσεων χρειάζεται καί ἄλλα συγχωροχάρτια γιά νά διανείμει.

Ἐπίσης εἶναι γνωστό τό συγχωρητικό πού ὑπογράφει ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων τό 1585 γιά τή ρωσσίδα αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη.

Ἀρμόδια γιά τήν ἔκδοση συγχωροχαρτιῶν εἶναι τά τέσσερα πατριαρχεῖα τῆς ὀρθοδόξης τουρκοκρατούμενης Ἀνατολῆς: Κωνσταντινούπολη, Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Ἱεροσόλυμα. Στά τέλη ὅμως τοῦ 17ου αἰ. ἡ ἔκδοση συγχωροχαρτιῶν καί ἀπό τούς Σιναΐτες προκάλεσε γιά μικρό χρονικό διάστημα πηγή ἐντάσεων καί διενέξεων. Οἱ Σιναΐτες φροντίζουν μέ κάθε τρόπο γιά τήν προσέλκυση μεγάλου ἀριθμοῦ προσκυνητῶν στό «Θεοβάδιστον ὄρος». Οἰκειοποιοῦνται πατριαρχικά προνόμια μέ ἀποτέλεσμα νά ἐνοχληθεῖ τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Ἀνάλογες ἐνέργειες κάνουν καί ἄλλες ἐκκλησίες ὅπως π.χ. ἡ Ἀρχιεπισκοπή Ἀχριδῶν καί πάσης Βουλγαρίας, πού δέν φαίνεται ὅμως νά ἀπειλοῦν σοβαρά τά συμφέροντα τῶν Πατριαρχείων.

Μέ τήν ἐμφάνιση τῶν ἔντυπων συγχωροχαρτιῶν ὁ θεσμός φθάνει στήν ὁλοκλήρωσή του. Ὑπάρχει τώρα ἡ εὐχέρεια, πού παρέχει ἡ τυπογραφία, νά παράγονται καί νά διανέμονται πολλαπλάσια ἀντίτυπα ἀπό ὅ,τι στήν προγενέστερη ἐποχή τῶν χειρογράφων.

Γιά τήν ὥρα τό παλιότερο ἑλληνικό ἔντυπο συγχωροχάρτι εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχει ἐκδοθεῖ στό ὄνομα τοῦ Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Δοσιθέου Νοταρᾶ καί σέ ἑλληνική γλώσσα.

Τό κείμενο εἶναι ἀπό τή μελέτη τοῦ Φ. Ἠλιοῦ πού δημοσιεύτηκε στό περιοδικό «Τά ἱστορικά», τόμος Ι, τεύχος 1, σελ. 35 κ.ἑ.

Κ.Ε.

The Exculpatory Briefs

The issue of exculpatory briefs was a practice that was gradually developed into a common element of the christian orthodox reality. Via this «certificate», obtained through «economic contribution to the Church», dead and living believers could assure a place in the Christian Paradise. The practice of issuing exculpatory briefs became a general rule in the 16th century, while the latest relevant certificate dates in 1955.

The exculpatory briefs were hand written until the mid-17th century, when they became printed. They were issued by the four Patriarchates of the orthodox, Turkish-ruled East, i.e. that of Constantinople, Alexandreia, Antioch and Jerusalem. They could reffer to a single person or to more. The Patriarch of Constantinople alone had the authority to issue exculpatory briefs regarding sins of deads.

The earlier known exculpatory brief in Greek language is the one issued in the name of Dositheos Notaras, Patriarch of Jerusalem.